

ציר זמן

10 לפנה"ס - מאה לספירה ימי בית ראשון, בית שני	עליה לרגל לירושלים והבאת ביכורים למקדש
מסוף ימי בית שני	העתקת הדגש מחג הקלאי לחג מתן תורה קריאת מגילת רות
ימי הביניים	התפתחות מנהגים ופיוטי חג בקהילות ישראל ("אקדמות", "הכתובה")
מאה 16	מקובלי צפת - "תיקון ליל שבועות"
ציונות ומדינת ישראל מאה 20	טקסי ביכורים בהתיישבות; חידוש מנהג "תיקון ליל שבועות" בציבור הישראלי הרחב

מילון שבועות

חג השבועות הוא ה _____ מ _____ הרגלים, שבהם עלו _____ לירושלים בזמן ש _____ היה קיים.

החג נקרא שבועות בשל הספירה של _____ שבועות ממחרת הפסח. מניין זה נקרא _____, כלומר התקופה שבין ראשית קציר ה _____ ועד ראשית קציר ה _____.

ביום ה _____ לספירה זו, ומהווה מעין סיום לחג הפסח, ובשל כך כנראה מכונה גם _____ שבועות היה גם זמן ראשית הבאת הביכורים לבית המקדש. בתחילה הובאו ביכורי העץ וה _____, וכן תבואת החיטים הראשונה, שממנה נאפה והונף קורבן המכונה " _____", לאות תודה על היבולים המוצלחים.

אחרי חורבן בית ראשון, כאשר קמו מרכזים יהודיים ב _____, נוסף לממד ה _____ של שבועות גם ממד היסטורי רוחני: " _____".

לפי חשבונם של חז"ל, התאריך _____, יום החמישים לספירת העומר, הוא גם יום מעמד שבו נתנה תורה לעם ישראל.

לפי האגדה, כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה, ציפור לא צייץ, עוף לא פרח, שור לא געה ... שרפים לא אמרו קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דיברו, אלא העולם שותק ומחריש - ויצא הקול: _____.

לפי המסורת, בתורה יש _____ (613) מצוות, מתוכן: _____ מצוות "עשה" ושס"ה מצוות _____.

בשבועות נהוג לקרוא את _____ בשל המסורת שלפיה חל יום הולדתו ו _____ של _____ בחג השבועות. המגילה מספרת על שורשיו ויחוסו המשפחת.

מגילת רות מכונה "מגילת ה _____", ומתוארים בה מצוות סוציאליות בחקלאות, המכונות " _____". למשל: _____, הקוצר אינו מרים שיבולים שנפלו בשעת הקציר, אלא משאיר אותם _____.

לנוקקים. _____ מצוות _____ דורשת שלא לקצור את קציר השדה, אלא להותירו לעניים.

רות הייתה מואביה שנתרה עם _____ חמותה, אחרי מות הבעלים של שתיה, סיפור דבקותה בנעמי הוא ביטוי של חסד, והפך להיות הבסיס לדיני _____, הקובעים את דרך ההצטרפות לעם ישראל. היא הצהירה "עִמְךָ - _____, אֶלְהִיךָ - אֱלֹהֵי."

החל מימי הביניים התפתחו מנהגי חג שונים בקהילות ישראל. למשל: קישוט הבתים ובתי הכנסת ב _____ וב _____ וכן במגזרות גייר הנקראות _____.

מנהג עממי נוסף הוא אכילת _____ אחד ההסברים לכך הוא שהתורה נמשלה לחלב, על פי הפסוק משיר השירים " _____ תחת לשונך".

במאה ה-16 חיברו מקובלי צפת את _____, אשר נקרא בבית הכנסת במשך כל ליל שבועות. ה"תיקון" כולל מבחר דברי תורה: מן התנ"ך (תורה שבכתב), מן התורה שבעל פה ומתורת ה _____ (קבלה).

בקהילות אשכנז נהוג לומר בבית הכנסת את הפיוט " _____" ו"בקהילות המזרח נפוץ הפיוט " _____", שכתב הפייטן הידוע ר' _____, אשר מתאר את מתן תורה כמעמד של טקס _____ בין ישראל לקב"ה.

בקריאת התורה של חג השבועות קוראים את _____. הדיבר החמישי, שחותם את הלוח הראשון, הוא " _____". הלוח השני נפתח בדיבר " _____" _____ ומסתיים ב" _____".

בתקופת חידוש היישוב היהודי _____ בארץ ישראל חזרו לציין בטקסים סמליים את ההיבט החקלאי של החג, בעיקר בהתיישבות העובדת, למשל בחגיגות _____ ססגוניות.

מחסן מילים

תיקון ליל שבועות / דוד המלך / חקלאי / בית המקדש / שני / שלושה / חמישים / שבעה / שעורים / תרי"ג / נישואין / גפן / מאכלי חלב / מגילת רות / גולה / חקלאי / חג מתן תורה / ספירת העומר / ו' בסיוון / הר סיני / שתי הלחם / חיטים / כתובה / רמ"ח / "לא תעשה" / מותו / פרחים / שושנות / עצרת / דבש וחלב / "אנוכי ה' אלוהיך" / ירק / אקדמות / ישראל נג'ארה / לרגל / חסד / ביכורים / "לא תחמוד" / לקט / גרות / נעמי / הציוני / סוד / עשרת הדברות / שכחה / עמי / מתנות עניים / "כבד את אביך ואת אמך" / לא תרצח /

המטב זרית, ירח מלקטת שיבולים

היה היה

צדקה אמיתית

כשהיה ר' שמחה בונם מפשיסחה סוחר עצים, ונסע בכל שנה אל שוק העצים בדנציג (צפון פולין), שמע בדרך מסעו בעיר קטנה על איש חסיד ולמדן החי במצוקה גדולה. הלך וזימן עצמו להיות אצלו אורח לשבת.

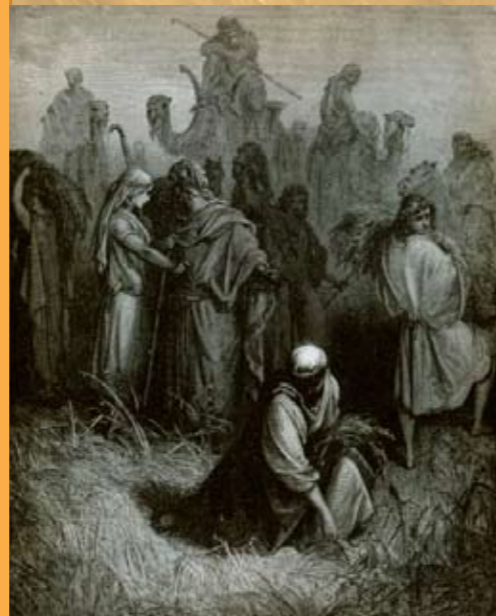
ציוה להביא כלים ומזונות אל ביתו של האיש וגם הלבישו על כורחו בגדי כבוד. אחרי השבת הושיט ר' בונם למארחו סכום הגון של כסף כמתנת פרידה. הלה סירב לקבל את הכסף וטען שכבר קיבל יותר מדי.

"כל השאר" אמר ר' בונם "נתתי לא לך אלא לי, כדי לרפא את פצע החמלה, שעשתה בי מצוקתך, ואך עתה יכול אני לקיים את מצוות מתן צדקה. על כן כתוב: "נְתוּן תִּתֵּן לוֹ, וְלֹא-יָרֵעַ לְבַבְךָ בְּתַתֶּךָ, לוֹ" (דברים טו 10)

מי שאינו יכול לסבול את מראה העני, צריך הוא להקל עליו, עד שייעקר הכאב מלב עצמו, ורק אז יש באמת בידו ליתן לזולתו.

על פי **אור הגנוז** בעריכת מרטין בובר, עמ' 406

- לָפִי ר' זונק, צדקה אמיתית אפשר לתת רק כשמתחרדים מראש הרחמים כלפי העני. מדוע? ומה צדקתך?
- מהו הקשר, לפי ר' זונק, בין צדקה אמיתית ובין חופש פנימי?
- איזו מהדעות שלמה זצ"ל מנתקת את סיפור זה?

שבועות

יחדות' או

בפתח החלון

בימים האחרונים ענה חגי לאינספור פניות של מתרימים, בטלפון, ברחוב ובפתח הבית, שביקשו תרומה למטרות שונות, כגון: עזרה למשפחות מעוטות יכולת, לנכים ומוגבלים, וגם לגופים רפואיים שונים. אחרי שתרם בשמחה לשני גופים, החל חגי להתרגז. "מה זה, למה אני צריך לעזור לכולם? ... למה המדינה לא מטפלת בהם?" ...

- מה צדקתך, האם על חגי להמשיך ולתרום לאנשים הרזיק?
- מי צריך, לצדקתך, לראות לחליט ולנלקקים בחזרה - האם זה תפקיד המדינה, או שיש חובה המוטלת על כל אזרח?
- האם יש לנציגי הארגונים ההתנדבותיים כלות להתקשר ולשנות כוונות לצדקה של אזרחים כדי לקבל תרומות?

במסגרת חובותיו בבית-הספר מבצע אייל את פרויקט "מחויבות אישית" בבית אבות. בשיחת הפתיחה הבהירה המחנכת לתלמידים שעמידה בדרישות הפרויקט היא תנאי לקבלת תעודת בגרות. "ההתנדבות שלכם", כך הוסיפה, "מאוד חשובה לאנשים שאתם מסייעים להם." - "איזו התנדבות?", הביע אייל את כעסו בקול רם, "אתם הרי מחייבים אותנו!" ...

- מה צדקתך, האם המחויבות האישית 22יה"ס היא צדך "חובה" או "התנדבות"? מהי מחויבות?
- האם מניסיונך האישי מ"מחויבות אישית" אתה מרשימיך שהצדך נכסה עלייך, או שעצמתך זאת מתוך רצון וסיווק? האם חל עלייך ביחסים לעניין במהלך התעלות?
- אם תנהגת ביה"ס הייתה מקשה ממוצעת התלמידים להחליט מצדך, אם לא את פרויקט המחויבות האישי, מה הייתה צדקתך בנשוא?

אירועים אלה ורבים אחרים מעוררים שאלות עקרוניות: אילו התנהגויות ניתן וראוי לחייב, ומה אמור להיעשות באופן התנדבותי? האם הטלת חובה שוללת את חירות האדם, והאם חופש פירושו פריקת עול והעדר חובות?

שאלות אלה עולות במיוחד בהקשר לחג השבועות, חג מתן תורה, המקפל בתוכו את כל ההיבטים הללו יחדיו: חסד וחוק, חירות ועול. לוחות הברית שניתנו בסני מתוארות בתורה כאילו דבר האל "חרות" וקבוע בהן, אך חז"ל, בהיפוך מסוים, דרשו זאת דווקא כביטוי של חירות. (ראו המדרש מעבר לדף בראש העמוד.) בנושא זה עוסק גיליון "חלונות חג" שלפניכם שבועות: "חרות" או "חירות"?

מקורות משוחזרים

בין "דין" ו"לפנים" משורת הדין

לחת מתוך הדגל?

דיד רובין, טרקטוריום, שמן על בד

"ויקח בעץ את רות ותחי לו לאשה, ויבא אליה ... ותלד בן. ותאמרנה הנשים אל נעמי: כדרך הו', אשר לא השבית לך גאל היום... ותחיה לך למשיב נפש, ולכלכל את שובתך: כי בלתיך אשר אהבתך ילדתו, אשר היא טובה לך משבעה בנים. ותקח נעמי את הילד ותשתהו בחיקה, ותחי לו לאמנת. ותקראנה לו השכנות שם לאמר: ילד בן לנעמי, ותקראנה שמו עובד, הוא אבי ישי אבי דוד." (פסלת רות ד 17-13)

בחג השבועות נוהגים לקרוא את מגילת רות. המדרש מחבר בין מגילת רות לבין מתן תורה: "לפי שמגילה זו כולה חסד, והתורה-כולה חסד" (מדרש לקח טוב)

ואכן, עלילת המגילה פורסת בפנינו סדרה של מעשי חסד שמעבר לחוק; שום חוק לא חייב את רות המואבייה להתלוות אל נעמי, חמותה היהודייה, אשר נותרה לבדה לאחר ששכלה את בעלה ושני בניה במואב. איש לא ציפה מבעוד, אדם אמיד ומיוחס, לקחת את רות הזרה והענייה לאישה (מה עוד שהחובה לדאוג להמשכיות המשפחה חלה על פי ההלכה על בן

2 משה מנדלסון: מי אחראי לגורל העניינים?

ראינו כיצד חייבה המערכת המשפטית-דתית מעשה חסד. האם כך ראוי שייעשו מעשים טובים? האם זה בכלל מתפקידו של הממסד לאכוף מעשים טובים? דעה שונה בנושא הייתה למשה מנדלסון באשר למקומם של הצדקה ושל המעשים הטובים בחברה מתוקנת.

משה מנדלסון (1786-1729) היה מראשוני הפילוסופים היהודים המודרניים בתקופת ההשכלה בגרמניה. הוא האמין בעקרון הפרדת הדת מהמדינה, ובהבטחת זכויות הפרט, לרבות הזכות לחופש דת ואמונה. הוא עצמו הצליח לשמור הן על יהדותו והן על השקפת עולמו הליברלית. לדעת מנדלסון, בניגוד למצב השכיח בקהילות היהודיות (בגולה), שבהן היו מעשי הצדקה והחסד חלק בלתי נפרד מן המסגרת החברתית ומן המחויבות הדתית אשר חלה על כל פרט, הרי שבמסגרת המדינה, אין ראוי לדעתו לנהוג כך. הצדקה ואהבת הזולת מקבלות את מלוא משמעותן רק מתוך הפנמתן המוסרית ועשייתן מתוך חירות אישית.

לא מן הרצוי הוא ... שהמדינה תקבל על עצמה את כל חובות אהבת האדם, לרבות צדקה לעניים, ותתפקד אותן למוסדות ציבוריים. האדם מרגיש ומכיר את ערכו בשעה שהוא עושה מעשה טוב וחסד. בראותו ... שהוא מקל בנדבת ידו את צרת חברו, בתתו (מלשון לתת) משום שהוא רוצה לתת. ואולם אם הוא נותן משום שהוא מוכרח לתת, אין הוא מרגיש אלא את כבולו. ... ואין לך דרך טובה לתקון דעותיו - ומתוך כך גם לתקון מידותיו (תכונותיו) - של האדם, מדרך ההוכחה (השכנוע ההגיוני, הפנימי). חוקים אינם משנים שום דעות ... הכרת, נימוקי תבונה, הוכחה - הם בלבד מולידים עיקרים (יוצרים כללים) אשר... עשויים ליהפך למידות (טובות).

מנדלסון, ירושלים, הוצי מסדה בשיתוף מוסד ביאליק, ירושלים, תש"ן עמ' 48

אפי מנדלסון, האק מצוות הצדקה היא רשות או חובה? על מי היא נוטלת, ומדוע? האק אישה זו נראית לך? נאקו. מהו מעשה חסד אמיתי, אפי מנדלסון, וכיצד הוא תורק לנותן ולא רק למקבל? האק מידות טובות (כולל חסד) הן תכונות מולדות או נרכשות? מהי צמדת מנדלסון, וכיצד משתקפת בה אישיות האידיאלית? כיצד לצנותך עשוי היה מנדלסון להשיג לדרך שהורה רב ארזה רב חנוך?

או היה הכול תלוי בדצ"ן טוב, האק לצנותך רוב בני האק היו נוהגים בני צינות וחסד? • האומנם ייתכן מצב של חופש מלא מצלי להיות כסוף לשיק חוק או מצלה? ואולי כל חירות היא יחסית? • האק צעקנות אימוז האלין אתק יכולים לראות כללים ומחויבויות שונות צחיכס כביטוי לחירות (ולא לצעקנות); או לחילופין לראות ביטויים של חירות - בהתנגדות אנרמות ולחץ חזרתי?

3 ישעיהו ליבוביץ: אהבה ונתינה - בפקודה?

בשני המקורות הקודמים ראינו את המקום החשוב שניתן למעשי חסד כמשקפים ערכים מוסריים נעלים - אם מתוך מחויבות ואם מתוך התנדבות. רוח אחרת מציג פרופ' ישעיהו ליבוביץ (1903 - 1994), הוגה דעות, איש מדע ורציונליסט מובהק. הוא דן בשאלה, האם מתן משמעות מוסרית ואנושית למצוות כמו צדקה ואהבת הזולת, מפחיתה מערכה הדתי. כפי שתראו בקטע שלפניכם, אדרבה, משמעות כזו שוללת לדעתו גם את מעמדה הדתי וגם את קמד החירות שבה. באופן פרדוכסלי, דווקא הציות הקפדני לחוק האלוהי מבטא לדעתו שחרור מכבלים ומשעבוד האדם ליצריו ולטבעו. דווקא ה"דין" הוא הקובע את ערכו הדתי של ה"חסד".

אם מצוות מעשיות הן עבודת ה' ולא שירות לאדם, אין הן צריכות להיות מכוונות או מוכוונות לצורכי האדם. כל הנמקה של המצוות בצרכים אנושיים ... מרוקנת את המצוות מכל משמעות דתית. כי אם המצוות ... יש להן תוכן מוסרי, או אם הן תיקון החברה ... הרי המקיים אותן אינו עובד את ה' אלא עובד את עצמו, או את החברה, או את עמו ... על כל פנים, אין הוא עובד את ה', אלא משתמש כתורת ה' להנאתו וכאמצעי לסיפוק צרכיו ...

התורה אינה מכירה ציווי מוסר שמקורם בהכרת המציאות הטבעית או בהכרת חובת האדם לאדם - אין היא מכירה אלא מצוות. התורה והנביאים אינם פונים מעולם למצפון האנושי, שהוא חשוך מאוד כביטוי לעבודה זרה ... "האל שבלב" שבו דוגלים אנשי מוסר הומניסטיים הוא אל זר ...

"ואהבת לרעך כמוך" הוא "הכלל הגדול שבתורה", לא משום שהוא רעיון והוראה שמעבר לפורמליות של החוק ושמעל פירוט המצוות, אלא דווקא משום שהוא מופיע כהצח מתרטיי מצוות ... כזה פסק "ואהבת לרעך כמוך" מלחיות עצה טובה, משאלה חסודה, שאיפה נעלה ואידיאל נשגב, ונעשה דבר של ממש, חוק שהאדם מוכרח להתייחס אליו ...

לפי זה, מהי חירות האדם? קבלת אורח חיים שאינו נובע מטבעו של האדם משמעותה - שחרור האדם משעבודו לכבלי הטבע הגולמי ... לפיכך אין שחרור מכבלי הטבע, אלא על ידי קבלת עול תורה ומצוות, עול שאינו נובע מן הטבע. והוא (פירוש המשנה) "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה". הוא בן-חורין מעבודת הטבע ...

ישעיהו ליבוביץ, הודות, עם יהודי ומדינת ישראל, הוצי שוקן, ירושלים וזל אביב 1979, עמ' 26-30.

אפי ליבוביץ, מדוע אין לקיים מצווה דתית (כמו צדקה) ממניע מוסריים? • מהו האק החופשי יותר - זה העוץ מתוך טוב לב או זה העוץ מתוך ציות לחובה חיזונית? השיבו ונאקו אפי ליבוביץ, וחוו דעתכם. • האן בין מנדלסון לבין ליבוביץ: כיצד מדרש כל אחד מהק את היחס בין "דין" (חוק) ו"חסד"?

או היה הכול תלוי בדצ"ן טוב, האק לצנותך רוב בני האק היו נוהגים בני צינות וחסד? • האומנם ייתכן מצב של חופש מלא מצלי להיות כסוף לשיק חוק או מצלה? ואולי כל חירות היא יחסית? • האק צעקנות אימוז האלין אתק יכולים לראות כללים ומחויבויות שונות צחיכס כביטוי לחירות (ולא לצעקנות); או לחילופין לראות ביטויים של חירות - בהתנגדות אנרמות ולחץ חזרתי?

4 נתן זך: "כולנו זקוקים לחסד"

האם יכולנו להתקיים רק על בסיס מידת הדין, על פי חוקים מחייבים, וללא מידת החסד כלל? האומנם החסד בחיינו הוא בגדר רשות ובחירה אישית בלבד? נדמה כי בשאלות אלה מתמודד השיר הנודע "כולנו זקוקים לחסד". מחברו, נתן זך (נולד בברלין, 1930) הוא מן המשוררים החשובים ופורצי הדרך בשירה העברית בת זמננו, ואף זכה בפרס ישראל על יצירתו. בשיר מוצגים ראשונות וחיוניותם של רגשות החסד והאהבה בחיי כל אדם הפועלים באופן הכרחי, ממש כאחד מכוחות הטבע.

כולנו זקוקים לחסד, כולנו זקוקים למנע, לרכוש חום לא בכסף, לרכוש מתוך מנע. לתת כלי לרצות לקחת ולא מתוך הרגל.

כמו שמש שזורחת, כמו צל אשר נופל, בואי ואראה לך מקום שבו עוד אפשר לנשום.

כמו שמש שזורחת, כמו צל אשר נופל, בואי ואראה לך מקום שבו עוד מאיר אור יום.

נתן זך/כולנו זקוקים לחסד

מהו חסד, אפי השיר? כמה הוא שונה מההתנהלות הראלה בחייך? • לאורך השיר מופיעות שתי קבוצות מרכזיות: "כולנו זקוקים לחסד" ו"כולנו רוצים לתת". מה ההבדל בין שתי הקבוצות, אפי ליבוביץ, האק אתק מסכימים איתן? מדוע בין מוצאות קבועות כל כך אישיות? • אפי השיר, האק חסד הוא רשות או חובה? "חירות" או "חירות"? • לאיזו מהעמדות שלמדנו בליין זה אתק השיר יותר, ואיזו הוא מנוצק? נאקו.

על מה היה הוויכוח בין רבה המעסיק ובין שועליו? מי מהם צדק? אצנתקך? רב השתמש בסמכותו כשועל כדי לנסקט לטובת השועלים; הוא חייב את רבה (שהיה תלמיד חכם מצד אחד) להחזיר להק את אימתו ואר לאלק להק. האק נהא על מי ההלכה? מדוע? רב התנסע על השטק "לאמן תלך בדרך טובים, וארחות צדיקים תשאר". האק ניתן לצוות על אק אצצ מעשה טוב? נאקו. • מה ההבדל בין שני חלקי השטק? רב? לאמי שועל כל חלק? כיצד ניתן לראות בהק שתי דראות שונות של אישיות משורת הדין? שרטו על מי היסוד.